

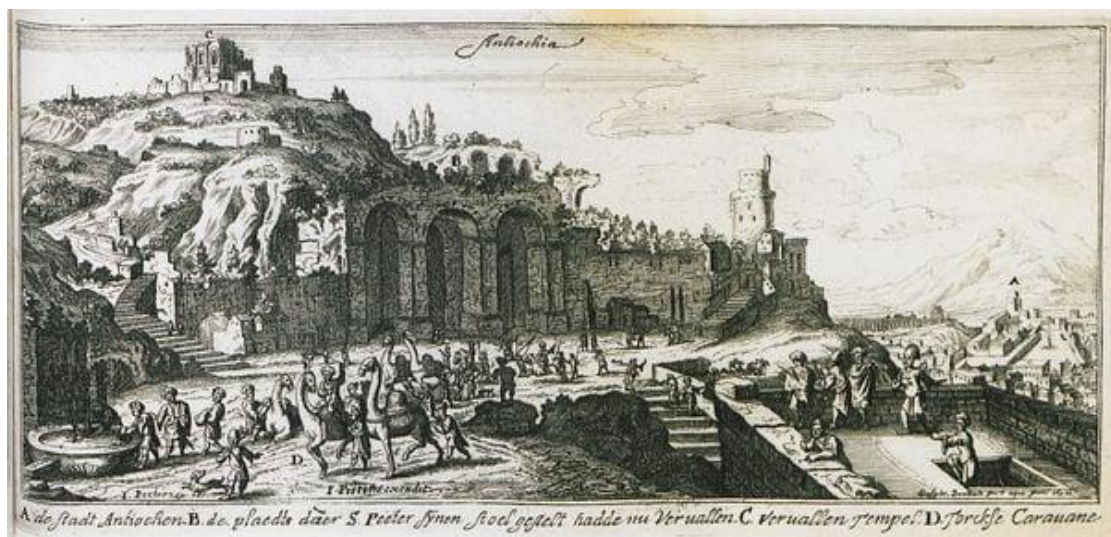
Η ταυτότητα των Ορθοδόξων Ρωμιών της Αντιόχειας χθες και σήμερα.

Γράφει ο Αρχιμανδρίτης Ιγνάτιος Γιαπιτζιόγλου, Μάστερ Θεολογίας, υπ. Δρ
Φιλοσοφικής Σχολής Τμήματος Φιλολογίας Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας
ΕΚΠΑ.

Στην Νότιο Τουρκία, σήμερα, υπάρχουν από την Μερσίνα μέχρι την Αντιόχεια διάσπαρτες Χριστιανικές ορθόδοξες κοινότητες που υπάγονται στο Ελληνορθόδοξο Πατριαρχείο Αντιοχείας. Τα μέλη αυτών των κοινοτήτων αυτοπροσδιορίζονται ως *rumortodoks*, δηλαδή ορθόδοξοι Ρωμιοί, και αυτόν τον προσδιορισμό τους έχει αποδώσει σήμερα και το Τουρκικό κράτος αναγνωρίζοντάς τους ως Ρωμαίικες Ορθόδοξες κοινότητες – *Rum Ortodoks Vakiflari*. Πολλοί όμως είναι εκείνοι που διερωτώνται και πρωτίστως οι ίδιοι, ποια είναι η καταγωγή τους, καθώς ο όρος Ρωμιός σήμερα είναι δηλωτικό του Έλληνα της Ανατολής και παλιότερα του πολίτη του Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους. Οι ίδιοι είναι αραβόφωνοι με συνέπεια να υπάρχει σύγχυση ως προς τον προσδιορισμό της ταυτότητάς τους. Για να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα πρέπει πρώτα να ανατρέξουμε στην ιστορία, και συγκεκριμένα της Αντιοχείας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής.

Μετά την καταλυτική νίκη του Μεγάλου Αλεξάνδρου έναντι του Δαρείου Γ΄ στην μάχη της Ισσού (333π.Χ.), και την ήττα των Περσών η περιοχή αυτή θα περιέλθει στα χέρια των Ελλήνων. Πριν την ίδρυση της Αντιοχείας όμως υπήρχαν ήδη στην περιοχή ελληνικές πόλεις, με αρχαιότερη την Ιώνη(700π.Χ.),η οποία κατοικούνταν από Αργείους, Κρήτες και Κυπρίους.[\[1\]](#) Η Ημαθία έπειτα την οποία είχε ιδρύσει ο Μέγας Αλέξανδρος με πρώτους κατοίκους τους στρατιώτες του, και τέλος, η Αντιγόχεια με Αθηναίους και Μακεδόνες κατοίκους που είχε ιδρύσει το (307 π.Χ). ο στρατηγός του Μ. Αλεξάνδρου Αντίγονος. Μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου και την επικράτηση του Σελεύκου Α΄, του αποκαλούμενου Νικάτορος, έναντι των λοιπών επιγόνων ο τελευταίος θα ιδρύσει την πόλη της Αντιοχείας (300 π.Χ.) επ΄ ονόματι του πατέρα του Αντιόχου. Οι πρώτοι κάτοικοι της Αντιοχείας ήταν οι Έλληνες κάτοικοι των πόλεων αυτών τους οποίους και μετοίκισε ο Σέλευκος στην Αντιόχεια όπου στη πλειοψηφία τους ήταν Αθηναίοι.[\[2\]](#) Η Αντιόχεια όμως θα γίνει η πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας των Σελευκιδών · τα σύνορά της θα εκτίνονται από τις ακτές της Μεσογείου μέχρι τον Ινδό ποταμό. Έτσι σε αυτήν, εκτός από τους Έλληνες, θα συρρεύσουν και άλλοι πληθυσμοί από διαφορετικές εθνότητες με κυριότερες αυτές των Ιουδαίων και των Σύρων, αλλά πάντα την πλειοψηφία θα έχουν οι Έλληνες και ειδικά οι Αθηναίοιόπου για το λόγο αυτό, δηλαδή της καταγωγής τους και της παιδείας τους, οι κάτοικοι της Αντιοχείας και η Αντιόχεια θα αποκαλούνται και Συριάδες Αθήναι.[\[3\]](#) Δεν είναι τυχαία η σύνδεση αυτή καθώς οι Αθηναίοι κάτοικοι της Αντιοχείας φέρεται να κατάγονται από την δέκατη φυλή των Αθηνών την Αντιοχίδα.

Πολύ αργότερα, το 64 π.Χ., όταν ο Ρωμαίος Πομπήιος θα την κατακτήσει, θα την σεβαστεί και θα την τιμήσει δεόντως καθιστώντας την ως «civitaslibera»ελεύθερη και αυτόνομη πόλη διότι οι κάτοικοί της είχαν Αθηναϊκή καταγωγή.[4]Έτσι η Αντιόχεια θα καταστεί για πολλούς αιώνες πολιτικό και διοικητικό κέντρο όλης της Ανατολής και όχι μόνο. Το κυριότερο είναι πως θα καταστεί πνευματικό και πολιτισμικό κέντρο της οικουμένης. Τα γράμματα, οι τέχνες, οι σχολές, το θέατρο, οι Ολυμπιακοί αγώνες, η βιβλιοθήκη της θα την κάνουν αξιοζήλευτη. Στην Ρωμαϊκή και Βυζαντινή περίοδο δεν θα χάσει την αξία της γιατί θα συνεχίσει να παίζει πρωτεύοντα ρόλο στις εξελίξεις του πολιτικού, τουστρατιωτικού και κυρίως του πνευματικού τομέα. Ήδη, όταν ακόμη ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός ήταν επί γης, είχε μαθητές και πιστούς καταγόμενους από την Αντιόχεια, όπωςτον ευαγγελιστή Λουκά,[5]τον διάκονο Νικόλαο[6] αλλά και τον άγιο Ιγνάτιο τον Θεοφόρο, ο οποίος διατέλεσε και επίσκοπος Αντιοχείας όπου σύμφωνα με την παράδοση ήταν εκείνο το παιδί που πήρε στην αγκαλιά Του ο Κύριος.[7] Με την επίσκεψη των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου η Αντιόχεια θα καταστεί το κέντρο, το ορμητήριο της νέας πίστης και των αποστόλων, και από εκεί θα ξεκινούν τις ιεραποστολικές περιοδείες τους για να ευαγγελίσουν τα έθνη, και όχι άδικα η Εκκλησία της Αντιόχειας θα χαρακτηριστεί ως «η μήτηρ Εκκλησία των Εθνών». Στην Αντιόχεια για πρώτη φορά οι μαθητές και πιστοί του Ιησού θα ονομαστούν Χριστιανοί.[8]Η εκκλησία της Αντιόχειας θα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην διαμόρφωση του δόγματος και της πίστεως και η θεολογική σχολή της, μέχρι σήμερα, θα επηρεάζει παγκοσμίως την θεολογική σκέψη με πολύ σπουδαίους θεολόγους όπως τους Διόδωρο Ταρσού, Θεόδωρο Μοψουεστίας, Ιωάννη Χρυσόστομο και Θεοδώρητο Κύρου.[9] Ο μοναχικός βίος επίσης θα αναπτυχθεί και θα καταστήσει την Αντιόχεια και την ευρύτερη περιοχή της μοναστικό κέντρο, με σπουδαιότερο αυτό του μεγάλου αγίου Συμεών του Στυλίτη, όπου από όλο τον τότε γνωστό κόσμο, πιστοί θα συρρέουν είτε για να μονάσουν κοντά σε σπουδαίους μοναχούς ασκητές είτε για να τους γνωρίσουν και να ωφεληθούν από την πνευματικότητά τους και την σοφία τους. Τότε είναι που θα δημιουργηθούν πολλά μοναστήρια στην περιοχή, και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους θα είναι ότι θα έχουν μοναχούς όχι μόνο Έλληνες αλλά και Σύρους.[10]Αργότερα θα προστεθούν και άλλες

εθνότητες, όπως Αρμένιοι, Πέρσες και Ίβηρες, επιβεβαιώνοντας το οικουμενικό της πνεύμα.

Η λειτουργική γλώσσα την εποχή αυτή στην Αντιόχεια είναι η ελληνική. Στα περίχωρα όμως και στα μοναστήρια που βρίσκονται εκεί, κατά περιπτώσεις, ήταν μεικτή δηλαδή ελληνική και συριακή. Μεγάλη όμως θα είναι και η προσφορά της σε όλες τις εκκλησιαστικές τέχνες, την ναοδομία, την υμνολογία, την εκκλησιαστική μουσική, την αγιογραφία, με πρώτο αγιογράφο σύμφωνα με την παράδοση τον Αντιοχέα ευαγγελιστή Λουκά, [\[11\]](#) και τα περίφημα μωσαϊκά, μοναδικού παγκοσμίου κάλλους, που κοσμούν σήμερα τα μεγαλύτερα μουσεία ανά τον κόσμο. Τον πέμπτο αιώνα μ.Χ. η αυτοκράτειρα Ευδοκία, Αθηναία στην καταγωγή, κατά το ταξίδι της στα Ιεροσόλυμα επισκέπτεται την Αντιόχεια και στο λόγο της που εκφώνησε μεταξύ άλλων υπερηφανεύτηκε για την κοινή τους καταγωγή λέγοντας ότι ρέει το ίδιο με αυτούς αίμα στις φλέβες της. [\[12\]](#) Ο Ιουστινιανός, μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 526, θα την αποκαταστήσει ανοικοδομώντας και ενισχύοντας την με σημαντικά έργα και με την προτροπή του αγίου Συμεών του Θαυμαστορείτη θα την μετονομάσει σε «Θεούπολης» για να έχει την σκέπη και την προστασία του Θεού. [\[13\]](#) Είναι πολύ σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονίσουμε ότι όλοι οι Αντιοχείς συγγραφείς είτε στην ελληνιστική περίοδο είτε στην βυζαντινή γράφουν μόνο στα ελληνικά. Η Αντιόχεια δεν θα είναι κοιτίδα και φάρος πνευματικός μόνο στην ελληνορωμαϊκή και χριστιανοβυζαντινή εποχή· θα συνεχίσει να είναι και κατά την διάρκεια της αραβομουσουλμανικής κατακτήσεως, όπου σε αυτή την περίοδο οι Έλληνες και ελληνομαθείς Χριστιανοί θα μεταφράσουν την αρχαιοελληνική σοφία και γνώση στα αραβικά και έτσι αυτή η γνώση θα περάσει από τους Άραβες της Ανδαλουσίας στην Ευρώπη. [\[14\]](#) Θα δεχτεί ακόμη πολλές επιδρομές στην ιστορία της και κατακτητές, όπως τους Πέρσες, Άραβες, Αρμένιους, Σελτζούκους, και ανά διαστήματα θα περιέλθει και πάλι στην κυριότητα των Βυζαντινών, όμως όχι για πολύ.

Οι Σταυροφόροι θα την καταλάβουν το 1098 και θα ιδρύσουν το πριγκιπάτο της Αντιοχείας. Εκείνη την εποχή στην Αντιόχεια υπήρχαν πολλές εθνότητες ένεκα των κατακτήσεων που αναφέραμε. Διακρίνονται δε έξι κοινότητες δηλαδή οι Έλληνες, οι Αρμένιοι, οι Σύροι, οι Φράγκοι, που ήταν οι Χριστιανοί κάτοικοι της πόλης, και οι Άραβες με τους Τούρκους

που ήταν οι Μουσουλμάνοι κάτοικοί της.[\[15\]](#) Το 1268 ο Μαμελούκος Μπαϊπαρς θα εκδιώξει τους Σταυροφόρους, καταλαμβάνοντας μαζί με την Αντιόχεια και την ευρύτερη περιοχή, προκαλώντας τεράστιες καταστροφές στην πόλη και στους κατοίκους της.[\[16\]](#) Μάλιστα τότε η έδρα του πατριαρχείου θα εξαναγκαστεί να μεταφερθεί στην Δαμασκό. Έκτοτε, δυστυχώς, αυτός ο φάρος πολιτισμού και παιδείας δεν θα ανακάμψει · αλλά όμως μέχρι σήμερα αυτό το φως το οποίο μεταλαμπάδευσε στην οικουμένη δεν έχει σβήσει. Δεν υπάρχει επιστημονικός κλάδος, άλλος περισσότερο και άλλος λιγότερο, που να μην αναφέρεται στην Αντιόχεια. Το 1515 ο Σελίμ Α΄ θα την συμπεριλάβει στις κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.[\[17\]](#) Το 1832 όμως ο διοικητής της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλί Πασάς θα την καταλάβει ενώ θα αναγκαστεί να την επιστρέψει στο Οθωμανικό κράτος το 1839.[\[18\]](#) Μετά το τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου το 1918 η Αντιόχεια θα τελεί υπό Γαλλική διοίκηση, και το 1938 θα γίνει αυτόνομο κράτος έως ότου το 1939, θα ενωθεί με την Τουρκική Δημοκρατία.[\[19\]](#) Αυτής της μακραίωνης και πλούσιας ιστορίας κληρονόμοι είναι οι Ρωμιορθόδοξοι της Αντιοχείας. Παρά τις δύσκολες καταστάσεις που βίωσαν, όπως τον εξαραβισμό και τους εξισλαμισμούς από τη μια, και από την άλλη τους προσηλυτισμούς, την διάσπαση και απομόνωσή τους, σήμερα προσπαθούν να διαφυλάξουν αυτήν την πολιτισμική κληρονομιά που είναι και οικουμενική. Διότι η Αντιόχεια με κορμό τον ελληνικό πολιτισμό και την Χριστιανική πίστη ένωσε όλους τους πολιτισμούς και τους λαούς υπό την σκέπη της και αυτό είναι το πνεύμα της, και αυτή είναι η Θρησκευτική της κληρονομιά που είναι η Ορθόδοξη Χριστιανική της πίστη. Πολλοί είναι εκείνοι που δεν αντιλαμβάνονται ή δεν θέλουν να αντιληφθούν την σημασία και την μοναδικότητα της ταυτότητας αυτής προσδίδοντας διάφορους χαρακτηρισμούς στις κοινότητες αυτές. Μπορούμε όμως σίγουρα να πούμε ότι δεν είναι Σύροι, διότι οι Σύροι διατήρησαν την εθνική τους ταυτότητα, ειδικά μετά την απόρριψη της τρίτης οικουμενικής συνόδου της Εφέσου το 431 από τον Νεστόριο και τους οπαδούς του, τους νεστοριανούς, τους οποίους βρίσκουμε κυρίως στα Ανατολικά της Μεσοποταμίας και γι' αυτό θα αποκαλούνται Ανατολικοί Σύροι, και της τετάρτης οικουμενικής συνόδου της Χαλκηδόνας το 451 από τους Σύρους της Δυτικής Συρίας, αυτούς δηλαδή που κατοικούσαν δυτικά της Μεσοποταμίας.[\[20\]](#)

Όμως πριν και μετά από τις συνόδους έχουμε άνθηση της εκκλησιαστικής γραμματείας στην συριακή όπως και σε άλλες γλώσσες την κοπτική, την αρμενική και την γεωργιανή.[\[21\]](#) Είναι πολλές οι ιστορικές μαρτυρίες που υπάρχουν σχετικά με την συνύπαρξη μοναχών στα μοναστήρια της Αντιοχείας και της ευρύτερης περιοχής από διάφορες εθνικότητες.[\[22\]](#) Εκεί οι ακολουθίες τελούνταν στην γλώσσα της κάθε εθνότητας. Δεν έχουμε όμως μαρτυρίες για τα αραβικά τα οποία θα εισαχθούν πολύ αργότερα, μετά τον 12 αιώνα.[\[23\]](#) Δηλαδή δεν έχουμε εκκλησιαστικά βιβλία που να γράφτηκαν στην αραβική γλώσσα ούτε γνωρίζουμε για μονές που τελούσαν τις ακολουθίες στα αραβικά πριν την αραβική κατάκτηση.[\[24\]](#) Το αρχαιότερο εκκλησιαστικό κείμενο που έχει γραφτή από ορθόδοξο στα αραβικά ανάγεται στα τέλη του 8^{ου} αιώνα και έχει γραφτή από τον επίσκοπο Καρρών (Χαρράν) Θεόδωρο Αβουκάρα.[\[25\]](#) Σίγουρα είχαμε από τους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού Άραβες Χριστιανούς.[\[26\]](#) Μπορούμε ενδεικτικά να αναφέρουμε τους Ναβαταίους, οι οποίοι όμως χρησιμοποιούσαν το αραμαϊκό αλφάβητο καθώς οι Άραβες ως νομαδικός λαός που ήταν δεν μπόρεσε να αναπτύξει δική του γραφή.[\[27\]](#) Το αραβικό αλφάβητο θα διαμορφωθεί και θα αναπτυχθεί από τους Χριστιανούς της Συρίας από τον 5^ο αιώνα και μετά.[\[28\]](#) Οι Ναβαταίοι υιοθέτησαν τον Ελληνορωμαϊκό πολιτισμό, και μιλούσαν Ελληνικά. Μια άλλη φυλή οι Γασσανίδες υιοθέτησαν την συριακή και αυτή χρησιμοποιούσαν στην λειτουργική τους γλώσσα. Οι περισσότεροι όμως και από τις δύο αυτές φυλές ακολούθησαν τον Νεστοριανισμό ή τον Μονοφυσιτισμό.[\[29\]](#) Οι Ναβαταίοι είχαν εγκατασταθεί στην πετραία Αραβία, δηλαδή στην περιοχή από την νεκρά έως την ερυθρά θάλασσα και οι Γασσανίδες στην περιοχή της Εμέσης.

Οι Άραβες ως νομαδικός λαός ταξίδευαν και ασχολούνταν με το εμπόριο. Όμως μέχρι την Αραβική κατάκτηση δεν έχουμε εγκατάσταση Αράβων στην περιοχή της Αντιόχειας. Μετά την Αραβική κατάκτηση πολλοί εκ των αράβων Χριστιανών θα εξισλαμιστούν και πολλοί Χριστιανοί κυρίως οι Σύριοι και οι Άραβες νεστοριανοί και μονοφυσίτες θα συμμαχήσουν με τους ομοφύλους τους Μουσουλμάνους Άραβες κατά των Βυζαντινών.[\[30\]](#) Διαπιστώνουμε ότι ήδη από τον 7^ο αιώνα οι Σύριοι και πολλοί Άραβες Χριστιανοί διαχώρισαν την θέση τους και είναι ξεκάθαρο πλέον ποιοί παρέμειναν πιστοί στον Βασιλιά και την Ορθόδοξη πίστη. Αυτοί είναι οι Ρωμιοί ή οι Μελχίτες, όπως τους αποκάλεσαν, που

σημαίνει βασιλικός, δηλαδή οι Ελληνικής καταγωγής Ρωμιοί και μερίδα Αράβων Χριστιανών, και φυσικά οι Αρμένιοι που ούτως η άλλως αποτελούν μία ξεχωριστή εθνότητα και μονοφυσίτες στο δόγμα. Πάλι όμως πρέπει να τονίσουμε ότι αυτοί οι Χριστιανοί Άραβες δεν ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή της Αντιόχειας. Μετά την εδραίωση του Ισλαμοαραβικού κράτους θα υπάρξουν συστηματικοί εξαραβισμοί και εξισλαμισμοί.[\[31\]](#) Όταν θα έρθουν οι Οθωμανοί το 1515 όλοι οι ορθόδοξοι θα υπαχθούν στο Ρουμ Μιλετί στο γένος των Ρωμιών υπό την ηγεσία του εκάστοτε Οικουμενικού Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Στις απογραφές που έχουν γίνει κατά καιρούς από το Οθωμανικό κράτος, από την Αντιόχεια μέχρι την Μερσίνα, γίνεται αναφορά μόνο σε Ρωμιορθόδοξους και από τον 19^ο αιώνα και μετά γίνεται αναφορά και σε αραβόφωνους ή Άραβες ορθόδοξους που υπολείπονταν αριθμητικά των Ρωμιορθόδοξων.[\[32\]](#)

Αυτή η διαφοροποίηση μπορεί να δικαιολογηθεί λόγω της έντασης και του διχασμού που επικρατούσε εκείνη την περίοδο που ξένοι τεχνηέντως δημιούργησαν, για να διασπάσουν το Πατριαρχείο και την Εκκλησία της Αντιόχειας. Εκείνη την εποχή στις κοινότητες αυτές επικρατούσαν τρεις γλώσσες τα Τουρκικά, τα Ελληνικά και τα Αραβικά. Το 1923 με την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας και την συνθήκη της Λωζάνης οι Ρωμιοί της Μερσίνας, Ταρσού και Αδάνων θα συμπεριληφθούν στους ανταλλάξιμους πληθυσμούς. Η Αντιόχεια και η Αλεξανδρέττα τότε ήταν υπό Γαλλική κατοχή και γι' αυτό αυτές οι Ρωμαίικες κοινότητες δεν συμπεριλήφθησαν στην ανταλλαγή. Από τότε μέχρι σήμερα παρά τις δυσκολίες και παρά τη μεγάλη μετανάστευση στο εξωτερικό αλλά και το εσωτερικό οι κοινότητες αυτές θα επιβιώσουν. Με κλειστά τα σχολεία τους σιγά σιγά χάθηκε η ελληνοφωνία που είχε παρουσία πάνω από 2500 χρόνια και η αραβοφωνία είναι σε φθίνουσα πορεία, καθώς η νέα γενιά ομιλεί μόνο την τουρκική γλώσσα και λίγο έως καθόλου την αραβική.

Η λειτουργική γλώσσα σήμερα είναι τα αραβικά παρά το ότι δεν τα καταλαβαίνουν και ήδη σήμερα έχουν μπει δειλά δειλά στην λειτουργική γλώσσα και τα τουρκικά. Στην διασπορά τα πράγματα είναι ακόμη πιο περίπλοκα καθώς η νέα γενιά δεν μιλά ούτε τα τουρκικά ούτε τα αραβικά αλλά τη γλώσσα της χώρας που κατοικούν γαλλικά στη Γαλλία, γερμανικά

στη Γερμανία και ελληνικά στην Ελλάδα κ.ο.κ. Σήμερα στην Μέση Ανατολή υπάρχουν σε διάφορες αραβικές χώρες αρχαίες εθνικές και θρησκευτικές κοινότητες όπου τα μέλη αυτών των κοινοτήτων έχουν απολέσει την γλώσσα της καταγωγής τους και ομιλούν τα Αραβικά, αυτό όμως δεν τους κάνει Άραβες. Έναν Κόπτη η έναν Σύρο η έναν Μαρωνίτη η έναν Αρμένη που μιλά μόνο τα Αραβικά και όχι την γλώσσα της καταγωγής του δεν τον κάνει άραβα η γλώσσα · το ίδιο ισχύει και για τους Ρωμιούς. Το ότι πολλά μέλη των κοινοτήτων αυτών, και ειδικά των Ρωμιών, έχουν χάσει την γλώσσα της καταγωγής τους για διαφόρους ιστορικούς λόγους, ενώ έχουν διατηρήσει την πίστη τα ήθη και έθιμα τους, δεν σημαίνει ότι έχουν χάσει την φυσική και ιστορική τους καταγωγή. Η πολυγλωσσία των Ρωμιών Ορθοδόξων της Αντιόχειας είναι μέρος της Ιστορίας τους και της κουλτούρας τους και του κοσμοπολίτικου πνεύματός τους και δεν είναι δηλωτικό της καταγωγής τους που δεν είναι τίποτε άλλο εκτός από Ρωμιοί. Διότι παρά το πρόβλημα της γλώσσας που αναφέραμε και τις όποιες δυσχέρειες, διατηρούν και διαφυλάττουν την ορθόδοξη πίστη τους καθώς και τις μακραίωνες ιστορικές παραδόσεις τους μέχρι σήμερα.

Παραπομπές:

- [1] Λιβανίου, λόγος ια΄ Αντιοχικός §51 σελ.65.
- [2] Ιωάννου Μαλάλα, Χρονογραφία, σελ. 160.
- [3] Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Εκκλησίας της Αντιόχειας, σελ. 6.
- [4] Ιωάννου Μαλάλα, Χρονογραφία, σελ. 168.
- [5] J. P. Migne, Patrologia Graeca, Ευσεβίου Καισαρείας, Εκκλησιαστική Ιστορία, τόμ. 20 στήλ. 220B.
- [6] Πράξεις Αποστόλων 6,5.
- [7] Κατά Ματθαίον 18,1-5, Κατά Μάρκον 9,36-37, Κατά Λουκάν 9,46-48.
- [8] Πράξεις Αποστόλων 11,26.
- [9] Στυλιανού Γ. Παπαδοπούλου, Πατρολογία Β΄, σελ. 566.
- [10] Θεοδώρητος Κύρου, φιλόθεος Ιστορία, PG 82, στηλ. 1352.
- [11] Η πρώτη καταγεγραμμένη πληροφορία που υπάρχει σε κείμενο είναι του 6^{ου} αιώνα και είναι του Θεοδώρου Αναγνώστου ο οποίος στο έργο του «Εκλογαί εκ της Εκκλησιαστικής Ιστορίας Α΄, μας πληρο-

φορεί ότι «ἡ Εὐδοκία τῆ Πουλχερία τῆ νεῖκόν ατῆς Θεομήτορος, ἦν ὁ ἀπόστολος Λουκᾶς καθιστόρησεν, ἐξ ἱεροσολύμων ἀπέστειλεν». PG 86A, 165A.

[12] Ευαγρίου Σχολαστικού, Εκκλησιαστική Ιστορία, PG 86B, στλ. 2476.

[13] Ιωάννου Μαλάλα, Χρονογραφία, σελ. 352. – Χρυσσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Εκκλησίας της Αντιόχειας, σελ.

[14] Soliman Sameh Farouk, Τα ελληνικά γράμματα εις τας ανατολικὰς επαρχίας του Βυζαντίου κατά τους δύο πρώτους αἰῶνας της αραβοκρατίας (Ζ΄ & Η΄) ἑβδομο κεφάλαιο. <http://chs.harvard.edu/CHS/article/display/3980>.

[15] Στήβεν Ράνσιμαν, Ιστορία των Σταυροφοριῶν, τόμος 1 σελ. 204.

[16] Στήβεν Ράνσιμαν, Ιστορία των Σταυροφοριῶν, τόμος 2, σελ. 321.

[17] Adem Kara, XIX Yüzyil in İlk Yarısında Antakya, σελ. 5.

[18] Mehmet Tekin, Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen, σελ. 14.

[19] Αυτόθι, σελ. 24.

[20] Παύλου Καρολίδου, Περί της Εθνικῆς Καταγωγῆς των Ορθοδόξων Χριστιανῶν Συρίας και Παλαιστίνης, σελ. 294-297.

[21] Kenneth M. Setton, Norman P. Zacour, Harry W. Hazard, A History of the Crusades, Volume V: The Impact of the Crusades on the Near East, σελ. 60.

[22] Θεοδώρητος Κύρου, φιλόθεος Ιστορία, PG 82, στηλ. 1284. - Χρυσσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Εκκλησίας της Αντιόχειας, σελ. 656. – T. A. Sinclair, Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey Vol IV, σελ. 338.

[23] Χρυσσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Εκκλησίας της Αντιόχειας, σελ. 954-960.

[24] Εμμανουέλα Γρυπαίου, Χριστιανισμός και Κοράνι, σελ. 57.

[25] Παναγιώτου Κ. Χρήστου, Ελληνική Πατρολογία τόμος Έ, σελ. 353.

[26] Πράξεις Αποστόλων 2,11.

[27] Albert Hourani, Ιστορία των Αραβικών Λαῶν, σελ. 38. – Εμμανουέλα Γρυπαίου, Χριστιανισμός και Κοράνι, σελ. 48.

[28] Χρυσσοστόμου Α. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Εκκλησίας της Αντιόχειας, σελ. 721.

[29]Αυτόθι, σελ. 720.

[30]Α. Α. Vasiliev, Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, τόμος Α, σελ. 259. – Χρυσόστομου Α. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Εκκλησίας της Αντιόχειας, σελ. 725-726.

[31]Αυτόθι, σελ. 387. – Αυτόθι, σελ. 756-757. Παύλου Καρολίδου, Περί της Εθνικής Καταγωγής των Ορθοδόξων Χριστιανών Συρίας και Παλαιστίνης, σελ. 69.

[32]Rifat Özdemir, Osmanlı Döneminde Antakyanın Fiziki ve Demografik Yapısı 1709-1860, σελ. 133-148. – Adem Kara, XIXYüzyilin İlk Yarısında Antakya, σελ. 40-46.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΛΙΒΑΝΙΟΣ «ΑΝΤΙΟΧΙΚΟΣ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ ΑΘΗΝΑ 2004.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΛΑΛΑΣ «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΗΛΙΟΔΡΟΜΙΟΝ ΑΘΗΝΑ 2001.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2010.

P. MIGNE «PATROLOGIA GRAECA».

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ «ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ Β΄» ΑΘΗΝΑ 1990.

SOLIMANSAMEHFAROUK «ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΟΚΡΑΤΙΑΣ (Ζ΄ & Η΄)» ΑΘΗΝΑ 2007.

ΣΤΗΒΕΝ ΡΑΝΣΙΜΑΝ «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ» ΑΘΗΝΑΙ 1977-1979.

ADEM KARA « YÜZYILIN İLK YARISINDA ANTAKYA (1800-1850) » ANKARA 2004.

MEHMET TEKİN «HATAY DEVLET REİSİ TAYFUR SÖKMEK» ANTAKYA 2002.

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ «ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΣΥΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΤΙ ΚΑΤΕΡΙΝΗ 2009.

KENNETH M. SETTON, NORMAN P. ZACOUR, HARRY W. HAZARD «A HISTORY OF THE CRUSADES VOLUME V» UNIVERSITY OF WISCONSIN PRESS 1985.

A. SINCLAIR «EASTERN TURKEY: AN ARCHITECTURAL AND ARCHAEOLOGICAL SURVEY IV» THE PINDAR PRESS LONDON 1990.

ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΑ ΓΡΥΠΑΙΟΥ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΡΑΝΙ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΪΣΤΡΟΣ ΑΘΗΝΑ 2010.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ Ε΄» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΥΡΟΜΑΝΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1992.

«Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ» ΕΚΔΟΣΗ Ζ΄ ΑΠΟΣΤΟΛΟΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΘΗΝΑ 2005.

ALBERTHOURANI «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΙΚΩΝ ΛΑΩΝ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ – Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ ΑΘΗΝΑ 1994.

A. A. VASILIEV «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ» ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΠΕΡΓΑΔΗ

RİFAT ÖZDEMİR «OSMANLI DÖNEMİNDE ANTAKYA'NIN FİZİKİ VE DEMOGRAFİK YAPISI 1709-1860» TARİH VE MEDENİYET.

Πηγή : <https://www.pemptousia.gr/>